

SLOVENŠČINA MED SLOVANSKIMI JEZIKI – MIKLOŠIČEVA OBRAVNAVA NAMENILNIKA

Robert Grošelj

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 811.163.6'367.625.42:811.16:929Miklošič F.

V članku je analiziran prispevek Frana Miklošiča k obravnavi namenilnika, ene od oblikoslovnih posebnosti sodobne slovenščine (in dolnje lužiške srbščine) med slovanskimi jeziki, v primerjalnem slovanskem jezikoslovju. Miklošičeva obravnava namenilnika je primerjalno razčlenjena glede na poznejše obravnave, kar omogoča njeno umestitev v primerjalni slavistiki.

slovanski jeziki, slovenščina, namenilnik, oblikoslovje, skladnja

The article discusses Fran Miklošič's contribution in comparative Slavic linguistics to the analysis of the supine, one of the morphological peculiarities among Slavic languages of modern Slovene (and Lower Sorbian). Miklošič's analysis of the supine is compared to subsequent descriptions, enabling a determination of its value in comparative Slavistics.

Slavic languages, Slovene, supine, morphology, syntax

1

Fran Miklošič velja za utemeljitelja znanstvenega primerjalnega slovanskega jezikoslovja in enega največjih slovanskih jezikoslovcev, o čemer priča tudi dejstvo, da marsikatero njegovo delo – pogosto se omenjata primerjalnoslovanska besedotvorje in skladnja – velja še danes za aktualno (o tem so pisali Jakopin, Garde, A. Vidovič Muha, Damjanović idr.).

V članku, posvečenem aktualnosti Miklošičeve jezikoslovne misli, ocenjujem prispevek Miklošiča k obravnavi namenilnika, ene od oblikoslovnih posebnosti sodobne slovenščine (in dolnje lužiške srbščine) med slovanskimi jeziki, v primerjalnoslovanskem jezikoslovnem kontekstu. V prvem delu analiziram Miklošičevo obravnavo namenilnika, z izpostavitvijo stanja v slovenščini. Sledi problemska razčlemba prikazov v izboru poznejših primerjalnoslovanskih del. Zadnji dve poglavji sta posvečeni primerjalni razčlenitvi obravnav namenilnika in umestitvi Miklošičeve obravnave v primerjalni slavistiki.

2 Miklošičeva obravnava namenilnika

2.1

Miklošič meni, da sodi obravnava nedol. in namen. v besedotvorje, v oblikoslovje pa ju vključi, ker nedvomno sodita k glag. oblikam (Miklošič 1856: 84). Stcsl. namen. (npr. *byтъ*) pojmuje kot tož. ed.; zaznamuje ga obrazilo *-тъ*, ki odraža izhodiščno *-tu* (prim. stind. *-tu*). Namen. sorodne so oblike /srb/csl. nedol. na *-tu* tipa *bytu* (prim. *da ne mnetъ novo čьto bytu*; izhodiščno rod., daj. ali mest. ed.; Miklošič 1856: 93–94). Zgledi stcsl. namen. so navedeni v obravnavi glagolov po nedol. vrstah (spremenjena glede na delitev Dobrovskega; Vondrák 1928: 110): (a) I. *plestъ, nestъ, gretъ, peštъ, pětъ, bitъ, mrtъ*; II. *dvignotъ*; III. *želětъ, gorětъ*; IV. *xvalitъ*; V. *dělatъ, pisatъ, bratъ, dějatъ*; VI. *kupovatъ*; (b) I. *vědětъ*; II. *datъ*; III. *jastъ*; IV. *byтъ* (Miklošič 1856: 108–166). V skladnji Miklošič namen. obravnava kot nedol. z deloma posebno funkcijo, saj označuje cilj/namen ob glagolih premikanja (oblikovno, pomensko ustreza lat.). Za stcsl. navaja zglede

z nedovršnimi (ND) in dovršnimi (D) glagoli (*idq rybъ loviti* assem., *prida obrézati otročete* assem.) in neobičajne /vzh/csl. namen. ob glagolih, ki ne označujejo premikanja (npr. *prostre ruku svoju rastočiti* vost., *hoščq iskusiti* ostrom.). V stcsl. naj bi se namesto namen. pojavljal že nedol. (npr. *ognjê prêdъ /sic!/ vvrêšti na zemlju* zogr., *posla me pokryti te* sup.), pri čemer namenilniško izhodišče pogosto izdajajo predmeti v delnem rod. (glej zogr.; prim. Miklošič 1868: 489–490). Med slov. jeziki namen. ohranjajo stcsl., sln., strus., stčeš. in dluž. (Miklošič 1868: 874–875).¹

2.2

V sln. ima namen. pripono *-t* (npr. *dêlat*) in naslednje oblike po nedol. vrstah: (a) I. *plest, nest, grebst, peč, pet, bit, mret*; II. *dignot*; III. *štêt, gorêt*; IV. *hvalit*; V. *dêlat, pisat, brat, sêjat*; VI. *kupovat*; (b) I. *vedet*; II. *dat*; III. *jêst*; IV. *ldobil* (Miklošič 1856: 199, 204–217). Na vzh. delu sln. jezikovnega prostora naj bi bil jasno ločen od nedol.; tu ga poznajo le ND glagoli, ima pa večinoma (kot stcsl.) ob sebi predmet v delnem rod. (in ne tož.). Zgledi: ND *v coklah se ne gre zajcev loviti* preg., *šel je hlapec delat jamo* ljud. (tož.), D *gospodična mu gre dar dat* ljud. (tož.); proti slednjemu je za vzhod naveden ND *mu gre dara davat* ljud. (rod.). Miklošič omenja tudi zglede namen. ob drugih glagolih, kjer se da premikanje predstavljati: *Janezu in Jakopu migneta pomagat, srajco sem dal prát* (ne *pràt*), *predivo smo dali prést* (ne *prèst*) itn. (Miklošič 1868: 874–875); z zadnjimi zgledi Miklošič opozori tudi na naglasno razliko med namen. in kratkim nedol.

2.3

Za ostale jslov. jezike (bolg., srb.) Miklošič ugotavlja, da so namen. izgubili; prim. srb. zglede *pa sjedoše oba oba piti vino*

pjes.-juk., *podju lijegati* prip. itn. (Miklošič 1856: 229, 255, 1868: 876).

2.4

V zahslov. jezikih namen. ohranja dluž., deloma češ. V sod. češ. se je namen. (na *-t*, npr. *tvořit*) skoraj popolnoma izgubil; ostanke izkazujejo enozložni koreni z nepodaljšanim samoglasnikom: *spat – spáti, spát* itn. (tip *šel spat, srat, scat*, čeprav že *jdi stlát* erb. namesto *stlat*). Namen. naj bi se obdržal predvsem do 16. stol. (med zgledi so večinoma ND): *poslal jsem vy žat šaf.-počátk.*, *chodila tkat plátna* itn. (proti nedol. *jdu měřiti Jeruzaléma* br.; Miklošič 1856: 407, 410, 1868: 874, 876). Namen. je živa kategorija v dluž., kjer ima obrazilo *-t* v nasprotju z nedol. obrazilom *-s* (prim. *pytat – pytas*). Poznajo ga ND in D glag.: ND *spat l'egach* ljud., *hukúnik stupichu pokazovat* matth. (prim. še druge glag., npr. fazni *chopiš 'začeti' – chopil jo fryjovat* ljud.); D *sejc žešo ven set, zvéžco zelišco do valičkov jo spalit* fabr. (Miklošič 1856: 564–565, 1868: 874, 876). Polj. je namen. izgubila. V zgledih tipa *przydzie sądzić żywych i martwych* wyp. Miklošič (1856: 489) rod. sicer utemeljuje z izhodiščnim namen. na mestu nedol., na zavrne razlago Małeckega, da bi šlo za namen. zaradi *iudicatum* v lat. predlogi (Miklošič 1868: 876); obenem opozori, da so polj. zgledi tipa *bødø lizat, bødø karat* małg. posledica češ. besedilnih predlog (prav tam). V gluž. se je namen. izgubil (Miklošič 1856: 532).

2.5

V sod. vzhslov. jezikih (ukr., rus.) se je namen. izgubil (Miklošič 1856: 294, 340). Strus. je namen. poznala, predvsem pri ND glagolih, npr. *poidête knjažitъ i volodêti nami, privede brata knjažitъ* izv.; prim. tudi D *poidoša ubiti Igorja* chron. Miklošič omenja še namen. ob nepričakovanih glagolih tipa *prosjašče knjažitъ* vost. gramm. V tovrstnih sklad. zvezah se v ukr. pojavlja nedol., npr.

¹ Izven obravnave ostaja natančna indoevropska kontekstualizacija slov. namen. (Miklošič 1856: 93, 1868: 876) in njene dopolnitve (npr. Vaillant 1966: 126–128).

pôjdu s kozakamy pohul'aty pis., *vyjšta rusatoňka matery šukaty* os. (Miklošič 1868: 875–876).

3 Primerjalnoslovanske obravnave namenilnika po Miklošiču

Miklošičeva obravnava namen. je razčlenjena v odnosu do izbranih primerjalnoslovanskih del, ki pomenijo nadaljevanje in nadgradnjo Miklošičevih oblikoslovnih in skladenjskih dognanj: Vondrák (1924, 1928), Meillet (2000 [1934]), Nahtigal (1952), Vaillant (1966, 1977), Ivšič (1970), Stieber (1973), Bošković (2000) in Moszyński (2006).²

3.1

Izbrana primerjalnoslovanska dela po Miklošiču namen. večinoma opredeljujejo kot izhodiščno (ide.) tož. ed. cilja/namena izglagol. sam. ū-osnov, pri čemer se ide. **-tum* (prim. lat. *tūm quaeritātum ignem* 'šel bom iskat ogenj') odraža v pslov. **-tь*.³ V pslov. (in stosl.) se je namen. vključil v glag. sistem in se tvoril iz nedol. osnov z obrazilom *-tь*; uporablja se po glagolih premikanja⁴ (Vondrák 1924: 657; Meillet 2000: 194–195; Nahtigal 1952: 74; Vaillant 1966: 126; Moszyński 2006: 326). Po Vondráku (1928: 417) je bil v stosl. pogostejši namen. ND kot D glagolov, medtem ko Vaillant (1977: 172)

meni, da stanje v stosl. ne kaže na prevlado ND glagolov (kot v stčeš., sln. in strus.).⁵

Jezikoslovci opozarjajo na oblikovno sovpilvanje namen. in nedol., sicer besedotvorno, pomensko sorodnih oblik. Vpliv namen. na nedol. izpostavita Vondrák (1924: 657) in Vaillant (1966: 127–128), ko razpravljata o prevojnih stopnjah pri ide. izglagolskih sam., iz katerih sta se obliki razvili. Vaillant navaja, da je bilo obrazilo *-ti-* (prim. nedol.) v ide. naglašeno, koren pa je izkazoval reducirano prevojno stopnjo, medtem ko se je obrazilo *-tu-* (prim. namen.) dodajalo naglašeni koren s polno prevojno stopnjo (stind. *matīh* 'misel' proti *mántuh* 'spoznanje'). Po njegovem mnenju baltoslov. jeziki še razlikujejo med reducirano stopnjo v nedol. in polno v namen., čeprav prihaja tudi do izravnave, npr. nedol. **merti*, *čisti* izkazujeta polno stopnjo (proti *sūmrūtī*, *čistī*).⁶ Vondrák (1928: 146), Meillet (2000: 195), Vaillant (1966: 126) in Stieber (1973: 17) izpostavijo tudi vpliv nedol. na namen.: v razmerju do nedol. na *-šti* (iz **-kt-*) je namen. na *-štī* drugoten, prim. *vū-vrēštī* po nedol. *vū-vrēšti* (**kt* bi se moralo poenostaviti v *t*);⁷ Nahtigal (1952: 104) pojava ne razlaga z analogijo, drugi pa o tem ne pišejo.

V slov. jeziki naj bi bila izhodiščna samostalniškost namen. razvidna iz predmeta v rod. (prim. *i přelomi chleby* Mr 6.41 proti namen. *idq rybъ lovitъ* J 21.3, podobno

² Izbor je nepopoln, saj ne vsebuje nekaterih temeljnih primerjalnoslovanskih del (npr. Stangovo, Dybojevo naglasoslovje, Bernštejnovo oblikoglasje). Upoštevana dela vključujejo, v osnovnih črtah, primerjalnoslovansko oblikoslovje in/ali skladnjo namen., obenem pa veljajo za osnovno študijsko in znanstveno primerjalnoslovansko literaturo.

³ Bošković (2000: 200) o namen. govori le v zvezi z razvojem slov. nedol., ko komentira Iljinskega, ki dvojnost nedol. oblik na *-ti* (iz mest. *-tī*) in *-tь* (iz tož. *-tin*) utemeljuje z dvojnostjo namen. oblik tipa *bytu* (izhodiščno daj.) in *bytъ* (izhodiščno tož.). Oblike na *-tu* (tipa *bytu*) na kratko omenja tudi Vondrák (1924: 658), sklicujoč se na Miklošičeve zglede; obravnava jih kot nedol. oblike, a se do njih nekoliko ograjuje.

⁴ Za stosl. evangelije Vaillant (1977: 171–172) navaja *grēde-*, *-lēsti*, *-laziti*, *tešti*, *pristopiti*, *približiti se*, *vūzvratiti se*, *vūstati*, *vesti* ter predvsem *iti* (s predponskimi tvorjenkami) in *posūlati*.

⁵ Namen. po Vaillant (1977: 171–172) nimajo stanjski glag. na *-ėti* (sed. *-ėje-*), glagola *byti*, *imēti* ter navadno inhoativni nepreh. glag. na *-nōti*.

⁶ Nekateri češ., sln. nedol. in namen. izkazujejo razliko med izvorno oksitoniranimi nedol. in paroksitoniranimi namen., ki se je drugje izgubila (npr. v dluž., lit. je namen. le »varianta« nedol.; Vaillant 1966: 128, 537–538).

⁷ Stieber (1973: 16–17) domneva, da je bil nastanek analoških namen. zgoden, saj jih izkazujejo vsi slov. jeziki z namen.

o lovitvĕ rybъ L 5.9; Vondrák 1928: 416; Vaillant 1966: 127; Moszyński 2006: 326–327),⁸ medtem ko je stčes. predl. raba tipa *ze spatu* dob. 's/od spat' po Vaillantu (prav tam) osamljena in neprepričljiva. Rod. določilo je bilo običajno v stcsl., čeprav se pojavlja tudi tož. (prim. *viděti grobŭ*; Vondrák 1928: 416; Vaillant 1966: 127). Že v stcsl. se je namen. začel umikati v korist nedol. – pravilno ga izkazujejo najstarejši spomeniki (prim. *iděaxo vsi napisatъ sę* L 2.3 As proti *iděaxo vsi kožbdo nap'sati sę* L 2.3 Zogr; Vondrák 1928: 416–417; Meillet 2000: 195; Vaillant 1966: 128; Stieber 1973: 16; Moszyński 2006: 327); po Moszyńskem (prav tam) so bili razlogi za to velika oblikovna podobnost, nekatero prekrivno sklad. zgradbe in omejena raba namen.⁹

Med sod. slov. jeziki namen. ohranjajo sln., dluž. in deloma češ. (Vondrák 1928: 418; Meillet 2000: 195; Nahtigal 1952: 281; Vaillant 1966: 128); Stieber (1973: 16) dodaja še kajk. narečja, po Ivšiću (1970: 361) in Moszyńskem (2006: 327) pa je namen. ohranila le sln.

3.2

Sln. namen. se od nedol. loči po obrazilu *-t¹⁰* in v delu glag. po naglasu: nedol. *spáti*, *plěsti*, *píti* (prim. tudi kratki nedol.) proti namen. *spât*, *plĕst*, *pît*,¹¹ po Vaillantu (1966: 129) in Stiebru (1973: 16) se namen. redno uporablja v knj. jeziku, kjer naj bi ga poznali le ND glag. (npr. *gospodar odide gosta sprejemati*); Vondrák (1928: 417) in Ivšić (1970: 361) slednje navajata za vzh. govore. Sln. namen. naj bi pogosto izpodrival nedol. Narečno se ob namen. na mestu knjižnega tož. ohranja rod.: *gre dara davat* (Vaillant 1966: 129; zadnje še Vondrák: 1928: 417; Ivšić 1970: 361).¹²

3.3

V ostalih jslov. jeziki je namen. izginil, izpodrinal ga je nedol. – v bolg. do 12. stol. (nato se je izgubil še nedol.), v sbh. pa se od konca 14. stol. pojavljajo problematični skrajšani nedol. na *-tv*, ki jih je težko ločiti od namen. (Vondrák 1928: 417; Stieber 1973: 16).¹³ Po Stiebru (prav tam) namen. na *-t* poznajo tudi kajk. narečja (*idemo mi dva glet*).¹⁴

⁸ Ivšić (1970: 361) navede razlage o izvoru slov. obnamenilniškega rod.: zgradbena obsamostalniška (Delbrück, Meillet) in pomenski – partitivna (Zubatý, Vondrák) ter ciljna (Brugmann).

⁹ Po Vaillantu namen., omejenemu na predmetno rabo po glag. premikanja, konkurira nedol. namena (prim. stcsl. *pride* [...] *křístiti sę* in *pride* [...] *křístiti sę* Mt 3.13 za gr. nedol. namena *τοῦ βαπτισθῆναι*). Namen. bi se lahko ohranil, saj je bil vezan na določeno sklad. zgradbo in na nekaj ustaljenih zvez, a obrazilo *-ti* ni bilo tako drugačno od nedol. obrazila *-ti*, ki je težilo k razvoju v *-t'*, *-t*, da obliki ne bi sovpadli. Namen. se na koncu stcsl. ohrani kot csl. arhaizem (Vaillant 1966: 128).

¹⁰ V zvezi z razvojem skupine **kt* prim. namen. *peč*, *leč* proti nedol. *peči*, *leči* (Stieber 1973: 17).

¹¹ Nahtigal pri sln. namen. govori predvsem o naglasu: namen. *sĕst* naj bi nastal po analogiji s cirkumflektiranimi *trĕst*, *plĕst* (**trĕst*, **plĕst*), zgledi metatonije sln. *spât*, *zvonît*, *kadît* proti *žĕt*, *orât*, *kupovât* z enakimi nedol. *spáti*, *zvoníti*, *kadíti*, *žĕti*, *oráti*, *kupováti* pa naj bi bili omejeni na primere z naglašnim obrazilom v sed. Poleg tega se namen. *trĕst*, *nĕst*, *spât*, *zvonît* ločijo od kratkih nedol. *trĕst*, *nĕst*, *spât*, *zvonit* (enaka sta v *brât*, *kupovât*, *sódit*; Nahtigal 1952: 145, 281). Vaillant (1966: 537) govori o pretežnem prekrivanju namen. s kratkim nedol. ter o negotovem naglasu. Pri namen. *krît*, *čŭt*, *krâst*, *sĕst* (k nedol. *kríti*, *čŭti*, *krásti*, *sĕsti*) naj bi prišlo do metatonije akuta, po analogiji še namen. *plĕst*, *trĕst* (k nedol. *plĕsti*, *trĕsti*). Metatonija naj bi zaznamovala tudi glag. na *-iti* s stalnim končnim naglasom, prim. namen. *kosît*, *učît* (k nedol. *kosíti*, *učíti*). O razmerjih v sln. z vidika sodobnega naglasoslovja prim. Šekli 2005.

¹² Meillet (2000: 195), Moszyński (2006: 327) omenita le ohranjenost sln. namen.

¹³ Za stanje v bolg. Stieber (1973: 10) navaja, da bi na spremembo prvotnega obrazila *-ti* na *-t(ʷ)* lahko vplival izginjajoči namen. ali pa gre za morfologiziran fonetični proces, tj. za izgubo *-i* (po izgubi namen. je lahko postal oblikovno nepotreben).

¹⁴ Med ostalimi jezikoslovci le Meillet (2000: 195) navaja, da je srb. izgubila namen. že pred prvimi besedili.

3.4

Med zahslov. jeziki je namen. prisoten v dluž., v češ. so le ostanki. V češ. naj bi se namen. (praviloma ND glagolov) izgubil po 16. stol. v korist nedol.; njegove sledi so v zvezah tipa *jdu spat*, kjer ima enozložna osnova namen. kratek korenski samoglasnik (proti nedol. *spáti*), in v star. nepreglašeni *žat*, *ležat* pred trdim *t* (nedol. *žieti*, *ležěti*; Vondrák 1928: 417). Po Vaillant to načeloma velja za stčeš. (po Stiebru do 14. stol.),¹⁵ ko je razvidna tudi rod. vezava: *přijide Maria vidět hrobu*. Danes je namen. ohranjen v zvezi (*jdu spat*, pred prevlado nedol. oblik na *-t* (namesto *-ti*) pa ga je imel tudi nabožni jezik (npr. *přijde soudit živých a mrtvých*; Vaillant 1966: 129; manj podrobno Stieber 1973: 16). Vondrák (prav tam) opozori še na mehansko tvorbo *ze spatu* (prim. Vaillant 1966: 127).¹⁶ V dluž. se namen. na *-t* (npr. *njast*, *brat*, *palit*) še danes loči od nedol. na *-š* (*njasć*, *braš*, *palíš*; Nahtigal 1952: 281; Stieber 1973: 16)¹⁷ in se ustrezno uporablja (Vondrák 1928: 417; Vaillant 1966: 128). Polj. ni ohranila namen. (Vaillant 1966: 128; Stieber 1973: 16); stpolj. ostaline je težko ločiti od nedol., poleg tega pa je treba upoštevati vpliv češ. predlog (Vondrák 1928: 417). V polab. je namen. izginil, zaradi sovpadu obrazil nedol. in namen. (*-t*) ter neustaljene pisave pa je težko določiti čas (Stieber 1973: 16); *ssápat* 'spati' in *sapót-eit* 'iti spat' naj bi kazala le izhodiščni in novi naglas (Vaillant 1966: 128; drugače Vondrák 1928: 146). Ostali zahslov. jeziki namen. ne poznajo; Stieber (1973:

16–17) za slk. *przide sudyt ziwé i mrtwé* (Molitvenik spiškega kapitlja, 1480) s tož. piše, da je verjetno posledica češ. vpliva (prim. *rz* za češ. fonem *ř*).¹⁸

3.5

V vzhslov. jezikih (rus., vzhsl.) je bil namen. ob glagolih premikanja pogost do 14. stol. (Vondrák 1928: 417; Vaillant 1966: 128); po Vondráku (prav tam) gre večinoma za ND glagole, čeprav so tudi zgledi z D (npr. *idetъ iskatъ kumъ* v. J. 1282, *pridoša ubitъ Igorja Chron.*); prim. že konkurenčne nedol. tipa *idq ugotovati*. Po Stiebru (1973: 16–17) je strus. ohranjala namen. še v 2. pol. 13. stol., npr. *zveri gonitъ* (novgorodska gramota, 1264; brez csl. prvin); rod. *zveri* nastopa v funkciji predmeta ob namen. Strus. naj ne bi poznala namen. glagolov s pslov. osnovami na *-k*, *-g*.¹⁹

4 Razprava

4.1

V zvezi s predzgodovinskim stanjem (*ide.*, *pslov.*) in stcsl. je bila Miklošičeva obravnava namen. dopolnjena z natančnejšo določitvijo nastanka namen. ter oblikovnim sovplivanjem namen. in nedol. (predvsem Vaillant, Vondrák, manj Stieber, Meillet). Vaillant je natančneje določil omejitve rabe namen. v pslov. in stcsl. Nekateri avtorji po Miklošiču bolj izčrpno razpravljajo o naravi obnemenilniškega rod. (prim. Ivšič),²⁰ razlogih za izgubo namen. in uveljavitvi nedol. v istih sklad. zgradbah (Vaillant, Moszyński).

¹⁵ V delu stčeš. glagolov se namen. in nedol. ločita po dolžini korenskih samoglasnikov (*nest*, *pít*, *mřět*, *spat* proti nedol. *nésti*, *píti*, *mřieti*, *spáti*) in pri glagolih na *-ěti*, **-eti* po refleksih *ě* (*ja*) in *ę* (namen. pred trdim soglasnikom *večěrat*, *žat* proti nedol. *večěřeti*, *žieti* s preglasom). Vaillant ugotavlja, da namen. *spat*, *pít* (k *spáti*, *píti*) kažeta na metatonijo akuta, medtem ko ima *soudit* dolžino po sed. *soudít-* (enako nedol. *soudíti*; Vaillant 1966: 129, 537). Stieber (1973: 17) omeni še stčeš. namen. *pec*, *střic* (skupina **kt*), ki se od nedol. (npr. *pěci*) ločijo po odsotnosti končnega *i* in po kračini v korenu.

¹⁶ Nahtigal (1952: 281) omenja le osamljene sledi češ. namen. (*spat*, *přijde soudit*).

¹⁷ Dluž. namen. *pác*, *móc*, *wlec* (odraz skupine **kt*) so prekrivni z nedol. (Stieber 1973: 17).

¹⁸ Ostali avtorji stanja v zahslov. jezikih ne obravnavajo; le Meillet (2000: 195) omenja ohranjenost namen. v dluž. in posamezne sledi v češ. (ki je namen. sicer izgubila v 16. stol.).

¹⁹ Ostala pregledana dela vzhslov. stanja ne problematizirajo.

²⁰ Vondrák in Vaillant sta analizirala češ. predl. zvezo *ze spatu*, ki bi lahko kazala na izhodiščno samostalniškost namen., a je neprepričljiva.

Miklošičevo obravnavo odlikujejo izčrpnost gradiva, ustrežna določitev izvora, tvorbe (čeprav tudi stosl. namen. *mrъtъ* namesto *u-mrěťъ*) in funkcije namen. (navaja celo zglede ob glagolih, ki v osnovi ne pomenijo premikanja; ponekod bi lahko šlo za nedol.); pri Miklošiču navedeno izolirano obliko csl. namen./nedol. *bytu* na kratko in z zadržki omenja le Vondrák.²¹ Miklošič je pravilno opredelil ohranjenost namen. v slov. jeziki, kar ne velja za vse poznejše avtorje (Ivšić, Moszyński).

4.2

Največja dopolnitev Miklošičeve obravnave sln. namen. zadeva naglas, in sicer v razmerju do (kratkega) nedol. (Nahtigal, Vaillant); ob tem naj poudarim, da se je Miklošič razlik zavedal (*sem dal prát, ne prát*). Druga Miklošičeva spoznanja ostajajo veljavna – Miklošič opozori na ohranjenost namen., razpravlja o njegovi tvorbi in rabi (ne samo ob glagolih eksplicitnega premikanja), opozori pa tudi na členitev sln. jezikovnega prostora v zvezi z namen. – za vzh. izpostavi namen. pri ND glagolih, ob katerih večinoma stoji delni rod., medtem ko za osrednji prostor navaja tudi namen. pri D glagolih in s tož. predmeti.

4.3

Pri ostalih jslov. jezikih sta Miklošiča dopolnila predvsem Vondrák in Stieber s časovno umestitvijo izgube namen. ter razlogi zanj (predvsem oblikovni; Stieber); slednji dodaja še ohranjenost namen. v kajk. narečjih. Gradivsko je Miklošič najbolj izčrpen.

4.4

Za češ. Miklošič pravilno določa ohranjenost namen. (praviloma ND glag.) do 16. stol. in njegove ostanke (enzložne glag. osnove s kratkim samoglasnikom); poznejše dopolnitve prinašajo zglede nepreglašanih oblik namen. (proti preglašanim nedol.) v stčeš. in namen.

²¹ Za nedoločniško rabljeno csl. obliko *bytu* (k *byti*) Leskien (1919: 212) pravi, da je lahko rod. ali mest. u-osnove *bhū-tu-* (o njej sta pred tem pisala npr. Schleicher, Potebnja). Prim. še op. 3.

v predl. zvezi *ze spatu* dob. 's/od spat' (Vondrák; op. 20), upoštevanje naglasnih dejstev (Vaillant), razvidnost rod. vezave v stčeš. in natančnejšo predstavitev sledi namen. v sod. češ. (Vaillant, Stieber). Miklošičeva obravnavna dluž. namen. ostaja veljavna; o »nadgradnji« bi lahko govorili le pri Stiebru, ki omeni prekrivanje namen. in nedol. oblik *řac, móc, wlec* (z odrazi skupine **kt*). V zvezi s polj. je Miklošičeva obravnavna najbolj izčrpana – omeni izgubo namen. in problematizira težavne stpolj. zglede, ki so lahko posledica češ. vpliva. Vsi avtorji ugotavljajo, da so ostali zahsl. jeziki namen. izgubili (Vondrák in Vaillant natančneje predstavita stanje v polab., Stieber pa problematizira domnevni slk. zglede namen.).

4.5

O stanju v vzhslov. jezikih poleg Miklošiča razpravljajo Vondrák, Vaillant in Stieber, ki prihajajo večinoma do enakih ugotovitev (ohranjenost namen. v strus., prevladovanje namen. ND glagolov, kasnejša prevlada nedol.); Stieber dodaja še neobstoje namen. pri strus. glagolih z nedol. osnovo na *-k, -g*. Gradivsko najbogatejši je Miklošič, ki obravnavata tudi stanje v ukr.

5 Sklep

Miklošičeva obravnavna namenilnika ima nedvomno pomembno mesto v primerjalnem slovanskem jezikoslovju, in to ne samo zgodovinsko filološko, saj se gradivsko in interpretativno kaže kot še vedno relevantna. Miklošič je pravilno opredelil ohranjenost namenilnika po slovanskih jezikih, začrtal njegove izvor, tvorbo, skladijsko rabo in izgubo v posameznih jezikih. Posebej je treba izpostaviti namenilnik v slovenskem jeziku, ki ga je Miklošič opisal stanju ustrezno (tvorba, raba, umestitev v slovanskem prostoru, členjenost slovenskega prostora glede na rabo), česar jezikoslovci za njim niso presegli (izjema je naglas);²² poglobljeni in gradivsko

izčrpnosti so tudi opisi stanja v dolnji lužiški srbščini, poljščini, vzhodnoslovanskih jezikih.

Poznejša dela so Miklošičeva spoznanja »nadgradila« z natančnejšo obravnavo namenilnika glede na izvor (Vaillant; tudi Vondrák, Meillet), naglas (Nahtigal, Vaillant; danes bi bilo treba upoštevati še sodobno naglasoslovje, npr. Stang 1957; Toporišič 1958; Šekli 2005) in nekatere oblikovne lastnosti ter z natančnejšim opisom izgube namenilnika in razlogov zanjo (Stieber, Vaillant). Temu je botroval napredek jezikoslovja v celoti, hkrati pa je Miklošič s sebi lastnim znanstvenim razpravljanjem puščal prostor za dopolnitve – pri njem vsebujejo relevantne podatke o problematiki predvsem zgledi, medtem ko so opisi in sklepi sintetični, razpravljanja o problematiki je relativno malo (prim. Orožen 1991: 151).

Lahko bi sklenili, da je obravnava namenilnika pri Miklošiču, čeprav začetniku znanstvenega primerjalnega slovanskega jezikoslovja, poglobljena in še vedno aktualna, kar je glede na razvoj jezikoslovja odličen dosežek, ki potrjuje veličino slovenskega jezikoslovca.

Literatura

- BOŠKOVIČ, Radoslav, 2000: *Osnovi uporedne gramatike slovenskih jezika: fonetika, morfološka, gradnje reči*. Beograd: Trebnik.
- DAMJANOVIČ, Stjepan, 1992: Jagičeve ocjene Miklošičevih djela. Jože Toporišič idr. (ur.): *Miklošičev zbornik. Obdobja 13*. Ljubljana: SAZU, Filozofska fakulteta idr. 341–348.
- GARDE, Paul, 1992: Les catégories grammaticales chez Miklošič. Jože Toporišič idr. (ur.): *Miklošičev zbornik. Obdobja 13*. Ljubljana: SAZU, Filozofska fakulteta idr. 201–208.
- IVŠIČ, Stjepan, 1970: *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- JAKOPIN, Franc, 1990: Miklošičev pomen v zgodovini slavistike. *Jezik in slovstvo* 36/7–8. 181–186.
- LESKIEN, August, 1919: *Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*. Heidelberg: Carl Winter.
- MEILLET, Antoine, 2000 [1934]: *Obščeslavjanski jazyk*. Moskva: Izdatel'skaja grupa Progress.
- MIKLOŠIČ, Fran, 1856: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. III. Formenlehre*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- MIKLOŠIČ, Fran, 1868: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen IV. Syntax*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- MOSZYŃSKI, Leszek, 2006: *Wstęp do filologii słowiańskiej*. Warszawa: PWN.
- NAHTIGAL, Rajko, 1952: *Slovanski jeziki*. Ljubljana: DZS.
- OROŽEN, Martina, 1991: Fran Miklošič – raziskovalec obredne terminologije. Viktor Vrbnjak (ur.): *Miklošičev zbornik*. Maribor: Kulturni forum Maribor. 137–163.
- ORZECOWSKA, Hanna, 1978: *O jeziku Dalmatinove Biblije*. Razprave – Dissertationes X. Ljubljana: SAZU.
- POTEBNJA, Aleksandr A., 1974: *Iz zapisok po ruskoj grammatike I–II*. Voronež.
- SCHLEICHER, August, 2009 (1861): *Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. Cambridge: CUP.
- STANG, Christian, 1957: *Slavonic accentuation*. Oslo: I kommisjon hos H. Aschehoug & co. (W. Nygaard).
- STIEBER, Zdzisław, 1973: *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich II/2. Fleksja werbalna*. Warszawa: PWN.
- ŠEKLI, Matej, 2005: Tonemski naglasni tipi glagola v (knjižni) slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 11/2. 31–61.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1958: Naglas v namenilniku. *Jezik in slovstvo* 4/3. 81–83.
- VAILLANT, André, 1966: *Grammaire comparée des langues slaves III. Le verbe*. Paris: Klincksieck.
- VAILLANT, André, 1977: *Grammaire comparée des langues slaves V. La syntaxe*. Paris: Klincksieck.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1992: Besedotvorna tipologija »novoslovenskega« gradiva pri Miklošiču. Jože Toporišič idr. (ur.): *Miklošičev zbornik. Obdobja 13*. Ljubljana: SAZU, Filozofska fakulteta idr. 173–191.

22 O obravnavah namen. v slovenskem jezikoslovju glej Orzechowska 1978: 43–46.

Simpozij OBDOBJA 32

VONDRÁK, Václav, 1924: *Vergleichende Slavische Grammatik I. Lautlehre und Stammbildungslehre*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

VONDRÁK, Václav, 1928: *Vergleichende Slavische Grammatik II. Formenlehre und Syntax*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.